

відновити у правах цінності гуманістичної співпричетності світу, створити умови для становлення культури життєвого самовизначення особистості.

Саме вивчення конкретних освітніх умов в контексті становлення культури життєвого самовизначення сучасної молоді ще не стало предметом психологічних досліджень і буде перспективою наших подальших досліджень.

Вікторія Рожанська,

студентка 2-го курсу

факультету філології та журналістики

Тернопільського національного педагогічного

університету імені Володимира Гнатюка

ОСОБЛИВОСТІ ҐЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Молодший шкільний вік вважається періодом первинної ґендерної соціалізації, коли дитина дізнається про норми, цінності та вимоги суспільства. Тому у цей час особливого значення набуває цілеспрямований вплив значущих дорослих на особистість дитини – батьків та першого вчителя, які виступають провідними агентами статевої соціалізації молодших школярів/школярок, адже під час спілкування з батьками і педагогами дівчатка і хлопчики конструюють ґендерні ролі, які є прототипом їхніх майбутніх публічних і приватних ролей [1; 3; 5; 6].

Серед досліджень, присвячених ґендерній соціалізації дітей у молодшому шкільному віці, є окремі праці, пов'язані безпосередньо із вивченням цієї проблеми і виконані в руслі ґендерного аспекту. Одним із перших Л. Виготський, а потім Д. Ельконін, О. Леонтьєв вказували, що дитина цього віку займає особливе становище у системі прийнятих в даному суспільстві відносин. Це пов'язано з тим, що вік 7–10 років є значущим етапом у формуванні психічної статі, набутті вторинної ґендерної ідентичності, бо із початком навчання у школі відбувається освоєння дітьми нових ґендерних ролей, наприклад «Я – велика/великий», «Я – учень/учениця» тощо. Розширення діапазону соціальних ролей поглиблює, збагачує уявлення про власну тотожність дитини ґендерним нормативам (Ш. Берн, Т. Говорун, І. Кон, О. Кікінежді, В. Кравець, О. Луценко, Т. Титаренко).

Учені зазначають, що з семи років починається період другого статевого ролівого «примірювання» (В. Каган), коли розширюються і поглиблюються стаетовотипізовані переживання і поведінка. Дівчатка і хлопчики утворюють гомогенні за статтю групи, відносини між якими описуються вченими як «ґендерна сегрегація» (Е. Маккобі, В. Мухіна). Діти розбиваються на два протилежні табори – дівчаток і хлопчиків – зі своїми правилами і ритуалами поведінки: зрада «свого» табору засуджується, ставлення до іншого табору набуває форми протистояння.

Таке формування двох дитячих субкультур є своєрідним майданчиком для випробування та закріплення ґендерних стереотипів, оскільки відбувається формування стереотипізованих, неправильних уявлень, які в подальшому закріплюються і можуть призвести до феномену «набутої безпомічності» [3; 5].

Процес ґендерної ідентифікації відбувається передовсім через наслідування взірців, які демонструються значущими дорослими (батьками, вчителями, вихователями), інтеріоризацію ґендерних характеристик поведінки та їх відтворення в особистісних рисах. Згідно з дослідженнями О. Захарова, ідентифікація з татом у хлопчиків найбільш виражена у віці 5–7 років, тоді як ідентифікація дівчаток з матір'ю – у 3–8 років. Причому ідентифікація у дівчаток з матерями, порівняно з хлопчиками, характеризується більшою тривалістю і більшою інтенсивністю, тобто дівчатка частіше вибирають роль матері, ніж хлопчики – роль тата. Серед важливих чинників особливостей статеворольової ідентифікації хлопчиків та дівчаток в сім'ї вчені вказують на ціннісні орієнтації батьків у вихованні синів та дочок; їхні очікування, адекватні методи виховання ґендерних якостей; особистий приклад батьків, характер взаємовідносин дорослих і дітей тощо.

Поведінка дітей – це насамперед відображення ґендерної культури батьків. Вчені вказують, що на особливості виховання у сім'ї впливають ціннісні орієнтації батьків щодо виховання дітей, їхні очікування, особистий приклад, характер взаємостосунків із дітьми, методи виховання [3; 4; 5; 6]. Дослідженнями встановлено, що мами і тати мають стереотипізовані уявлення щодо рис, якостей характеру своїх доньок і синів, дотримуються статево диференційованого підходу. Зокрема, у доньок розвивають якості «справжньої» жінки: акуратність, доброта, чуттєвість, охайність, вміння співпереживати, доглядати за своєю зовнішністю, готувати і вчитись господарювати у домі, тоді як у синів – риси «справжнього» чоловіка: безстрашність, креативність, самостійність, працьовитість, лідерство, рішучість [1; 3; 4; 5; 8].

Російський вчений І. Кон звертає увагу на відмінності між батьківським та материнським впливом на формування особистості дитини. Так, батько є більш жорстким і авторитарним до дітей у порівнянні з матір'ю, особливо у ситуації якщо це стосується виховання синів. Психологічна близькість із батьком спостерігається рідше, ніж із матір'ю. Загалом виховний вплив батька нижчий, ніж вплив матерів [4]. Отже, погляди та настановлення батьків своїм дочкам і синам є статевотипізованими, що диференціює сфери інтересів і захоплень дівчаток і хлопчиків, спрямовуючи їх на дихотомічні ролі та полярну поведінку.

Іншим важливим агентом ґендерної соціалізації молодших школярів/школярок є перший вчитель, якому належить функція відкриття унікальності «Я» кожної дитини. Для молодших школярів/школярок статус вчителя наближений до статусу батьків, а часто перевищує його.

Результати наукових досліджень підтверджують стереотипізованість поглядів вчителів, що призводить до статеводиференційованих настановлень і виховання. Зокрема, О. Матвієнко та Т. Титаренко виявили, що у школі вчителі схвалюють допитливість, активність хлопчиків, вміння досягати успіху, надають їм більш сильне когнітивне підкріплення (пояснення, заохочення до самостійного розв'язання проблем); натомість дівчаток хвалять за зовнішній вигляд, готовність допомогти, слухняність і старанність, вони отримують у 2-3 рази менше уваги з боку дорослих, проте більше критичних зауважень щодо неправильного виконання завдань. Педагоги спрямовують хлопчиків на успішну кар'єру, здобутки в суспільній і професійній сфері, а дівчаток – на те, щоб «вдало вийти заміж», на сімейні ролі, жіночі професії. Від хлопчиків вчителі очікують конструктивного розв'язання проблеми, завершення завдання найбільш раціональним способом, а дівчаток заохочують до емоційного врегулювання стосунків [7; 8; 9]. Отже, вчителі мають упереджені погляди щодо виховання обох статей, дотримуються традиційних вимог до організації навчально-виховного процесу у початковій школі, що є ознакою дискримінаційної освіти.

Головними умовами ґендерної соціалізації у молодшому шкільному віці вчені визначають дотримання сучасних стандартів ґендерної рівності для обох статей (рівність доступу, рівність у ставленні та оцінюванні особистісних досягнень), створення педагогічним колективом і батьками рівних умов та можливостей для повноцінного розвитку дівчаток і хлопчиків без ґендерних стереотипів та упереджень [2; 5].

У проєкті Концепції нової школи (2016 р.) зазначається, що сучасна школа повинна працювати на засадах «педагогіки партнерства», провідними принципами якої є співпраця педагогічного колективу, учнівства і батьків «на рівних», повага до особистості, довіра у стосунках, рівність всіх сторін взаємодії і добровільність. Школа має ініціювати нову, глибшу залученість родини до побудови освітньої траєкторії дитини, тому важливо втілити особистісно орієнтовану модель освіти, коли враховуються здібності, потреби та інтереси кожної дитини, незалежно від її статі, реалізується принцип дитиноцентризму, який президент НАПН України В. Кремень трактує як «необхідність наближення навчання і виховання кожної дитини до її сутності, конкретних здібностей, майбутньої траєкторії людини».

Реалізація ключових завдань початкової школи сьогодні актуалізує питання створення недискримінаційного, безпечного і дружнього до дитини освітньо-виховного середовища, розробку та впровадження програми психолого-педагогічного супроводу ґендерної соціалізації дитини, що передбачає підготовку дівчаток і хлопчиків до гнучкого соціостатевого репертуару у поведінці та різноманітних сферах життєдіяльності на принципах рівноправ'я із врахуванням їхніх індивідуальних здібностей, уподобань, нахилів, можливостей тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берн Ш. Гендерная психология / Ш. Берн ; пер. з англ. – СПб, 2001. – 456 с.
2. Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій // Рекомендації щодо впровадження ґендерних підходів у систему дошкільної та початкової освіти України (О. Кікінежді, Н. Будій, Г. Жирська, І. Гречин та ін.). – 2010. – Частина 1. – Програма розвитку ПРООН в Україні. – С. 5–75.
3. Говорун Т. В. Гендерна психологія : навч. пос. для студ. вищ. навч. закл. / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 308 с.
4. Кон И. С. Ребенок и общество : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / И. С. Кон. – М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 336 с.
5. Кравець В. П. Гендерна соціалізація молодших школярів : навч. посібник / В. П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – Тернопіль : «Навчальна книга – Богдан», 2011. – 192 с.
6. Луценко О. А. Гендерна абетка для педагогів (методичні рекомендації для вчителів щодо реалізації ґендерної складової в навчально-виховному процесі початкової школи) / О. А. Луценко, Н. М. Павлуценко. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – 52 с.
7. Матвієнко О. В. Виховання молодших школярів : теорія і технологія / О. В. Матвієнко. – К. : ВД «Стилос», 2006. – 543 с.
8. Титаренко Т. М. Хлопчики та дівчатка: психологічне становлення індивідуальності / Т. М. Титаренко. – К. : Знання, 1989. – № 7. – 48 с.
9. Шульга І. М. Створення здоров'язбережувального середовища у початковій школі: ґендерний дискурс / І. М. Шульга // Гендерні дослідження: прикладні аспекти: [монографія] / В. П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді [та ін.]; за наук. ред. В. П. Кравця. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. – С. 285–292.

Вікторія Ростовська,

кандидатка педагогічних наук

Національного фармацевтичного університету (м. Харків)

УРАХУВАННЯ ҐЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ В НАВЧАННІ

Людина в процесі своєї життєдіяльності виробляє певний ряд стандартизованих правил поведінки. Ґендерні стереотипи – це сформовані в суспільстві уявлення про виконання тієї чи іншої соціальної ролі чоловіком і жінкою. Виникають труднощі при взаємодії традиційних і нових стереотипів. У сучасному суспільстві чоловік не завжди є основним годувальником і добувачем. Все частіше матеріальне забезпечення сім'ї бере на себе жінка. У зв'язку з цим необхідна корекція системи ґендерної освіти [1]. Одні педагоги бачать мету ґендерного виховання в необхідності повернення та зміцнення традиційних ґендерних якостей для хлопчиків і дівчаток. Інші вважають, що колишні ґендерні стереотипи застаріли, не актуальні для сучасного життя. Сьогодні жінки досягають успіху в сферах діяльності, які традиційно вважалися суто чоловічими: в політиці, автосправі, інформатиці. У свою чергу, чоловіки освоюють торгівлю, секретарську справу, модельний бізнес, які протягом тривалого часу відносилися до жіночих сфер праці.

Фахівці по-різному висловлюються щодо ґендерного підходу в системі освіти. Деякі знаходять позитивні сторони в роздільному навчанні хлопчиків і дівчаток, так як раніше в чоловічих і жіночих гімназіях і ліцеях такий метод позитивно впливав на дисципліну